

Київський університет імені Бориса Грінченка

Київські історичні студії

Збірник наукових праць

№ 1, 2015

Київ — 2015

Любомир Губицький, Ганна Мельник

СТАНОВЛЕННЯ ТОРГОВЕЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОЇ ОСВІТИ (СЕРЕДНЯ СПЕЦІАЛЬНА ТА ВИЩА ЛАНКИ) В УКРАЇНІ У 1939–1941 рр.

У статті здійснено аналіз становища торговельно-економічної освіти в Україні 1939–1941 рр. Визначено місце вищих навчальних закладів Народного комісаріату торгівлі УРСР та Укоопспілки у підготовці фахівців торговельного профілю. З'ясовано роль централізаторської політики комуністичної влади у сфері вищої торговельної освіти.

Ключові слова: торговельна освіта, Наркомат торгівлі УРСР, Харківський інститут радянської торгівлі, Львівський інститут радянської торгівлі.

До початку 1939 р. світ постав на порозі відкритого протистояння трьох політико-державних систем: більшовизму, нацизму, соціал-демократії, що обстоювали власні державно-політичні, соціально-економічні та світоглядні пріоритети. Країни Європи бачили у державі механізм, який регулює, скеровує торговельні зносини між контрагентами зі збереженням автономії. Натомість у СРСР торгівля ставилася у цілковиту залежність від держави, яка брала на себе відповідальність за усі сфери життя, серед іншого визначала процеси обміну матеріальними цінностями, послугами, інноваціями, їх розподілу, перерозподілу. Всі економічні, торговельні, освітні досягнення були державною власністю.

Оскільки світові лідери вибрали єдиний, на їхній погляд, спосіб поширення власних ідей — відкрити воєнну конфронтацію, то й державні механізми ними ж підлаштовувалися під військові потреби. Дивними виглядають торговельні стосунки Радянського Союзу з Німеччиною, коли до 22 червня 1941 р. чітко виконувались зобов'язання перед нацистами, котрі отримували вкрай необхідні для промисловості, у тому числі військово-промислового комплексу, сировину і стратегічні матеріали. Такими ж були торговельні та фінансові зв'язки великих промисловців Німеччини із банкірами і корпораціями Західної Європи та США. Тобто, торговельні взаємовідносини засвідчили природне бажання отримати прибуток або необхідну новітню виробничу інформацію у тій чи іншій справі на зовнішній арені, чому підпорядковувалися внутрішні структури.

Тому питання економічної освіти як середньої спеціальної, так і вищої ланок постало як нагальне, засоби його розв'язання насамперед відбивали ті економічні та соціокультурні практики, що були притаманні певному державному ладу.

Дослідження обставин становлення професійної економічної освіти у передвоєнний час

та на початковому етапі Другої світової війни у Радянському Союзі є особливо значущим передусім тому, що такий аналіз допомагає зрозуміти механізм узгодження економіки та економічної освіти зокрема з дією радянської державної системи.

Питання історії торговельно-економічної освіти в Україні в 1939–1941 рр., на жаль, ще не привертало увагу дослідників. Але варто позитивно згадати як узагальнюючі праці з історії освіти зазначеного періоду, так і монографії, присвячені безпосередньо вищим навчальним закладам цієї галузі. Так, вагоме значення для виокремлення місця торговельно-економічної освіти у загальній системі вищої і середньої спеціальної освіти в СРСР та УРСР мають роботи, написані за редакції професора В. П. Єлютина [3], В. І. Пітова [2], В. М. Попова, І. С. Дзюбка [1], М. Р. Крутляньського [7], повноту картини доповнюють статистичні збірники [4]. Ґрунтовні дослідження історії окремих торговельно-економічних вишів України в останні роки проведені в Києві [6], Львові [5], Донецьку [20].

Вагомий внесок у розширення джерельної бази дослідження цієї теми зробили пошуки серед матеріалів, збережених у архівах. Зокрема, у Центральному державному архіві вищих органів влади України, Центральному державному архіві громадських об'єднань збережені справи, які дозволяють розкрити освітню політику радянського уряду і міністерства торгівлі зокрема у цій галузі, а також визначити місце кооперації у підготовці фахівців для торгівлі та підприємств громадського харчування.

Відповідно темою статті є аналіз ситуації, що склалася в системі середньої спеціальної та вищої торговельно-економічної освіти в Україні у роки, коли європейські країни вже перебували у стані військового протистояння, в якому так чи інакше був задіяний і Радянський Союз. Основним завданням для висвітлення у такий спосіб сформульованої теми є узагальнення відомостей про

кількість, спеціалізацію та студентський склад торговельно-економічних закладів у різних регіонах України.

Позбавлення Української РСР власного зовнішнього представництва в зовнішньополітичних структурах СРСР призвело до втрати відповідних органів зовнішньої торгівлі, зокрема до ліквідації Народного комісаріату зовнішньої торгівлі УРСР. Постановою ВУЦВК і РНК УСРР від 28 квітня 1926 р., на підставі об'єднання Наркомату внутрішньої торгівлі УСРР і Управління уповноваженого Наркомату зовнішньої торгівлі СРСР при РНК УСРР утворився Народний комісаріат зовнішньої і внутрішньої торгівлі УСРР (НКЗВТ УСРР). 15 червня 1927 р. постановою ВУЦВК і РНК УСРР Наркомат зовнішньої і внутрішньої торгівлі (НКЗВТ) УСРР було перейменовано в Народний комісаріат торгівлі УСРР. 25 грудня 1930 р. ВУЦВК і РНК УСРР прийняли постанову про реорганізацію Наркомату торгівлі УСРР у Наркомат постачання УСРР. 29 липня 1934 р. ЦВК і РНК СРСР прийняли постанову про поділ Наркомпостачу СРСР на Наркомат внутрішньої торгівлі СРСР і Наркомат харчової промисловості СРСР. Відповідно до цього постановою від 23 серпня 1934 р. ЦВК і РНК СРСР запропонували союзним республікам організувати наркомати внутрішньої торгівлі [9]. Цей факт засвідчив те, що партійним та урядовим лідерам України дозволялося опікуватися лише розвитком внутрішньої державної торгівлі в межах власної республіки. Якщо громадяни СРСР — уродженці України — проявляли хист до зовнішньоекономічної чи зовнішньоторговельної діяльності, то змушені були отримувати необхідні знання лише у загальнодержавних вищих навчальних закладах, таких як Інститут зовнішньої торгівлі СРСР.

Схожа ситуація склалася також у державах, до складу яких на 1939 р. входили українські землі, а саме: Польщі (до вересня 1939 р.), Чехословаччини (до березня 1939 р.), Угорщини (після березня 1939 р.), Румунії (до червня 1940 р.). До вересня 1939 р. у Польщі, зокрема в Галичині та Волині, українці могли здобути освіту як в державних польських, так і в українських громадських установах, якими опікувалися українські кооперативи. До березня 1939 р. у Чехословаччині, а саме в Закарпатті, діяла Торговельна академія в Ужгороді та Мукачевому, що у зв'язку із окупацією Закарпаття Угорщиною у березні 1939 р. переїхала до Братислави. До червня–серпня 1940 р. українці в Румунії, зокрема в Буковині, також могли здобути торговельну освіту.

Вища освіта СРСР та УРСР напередодні та на початку Другої світової війни зростала кількісно і якісно. Якщо напередодні першої

п'ятирічки в 1928–1929 навчальному році (далі — н. р.) у СРСР було 152 виші, то вже в 1930–1931 н. р. — 579, а наприкінці другої п'ятирічки, тобто в 1937–1938 н. р., радянські студенти навчалися у 683 вишах. У 1940–1941 н. р. з 817 вишів СРСР Російська Федерація мала 481, Україна — 173 [7, 40]. До того ж зростали обсяги прийомів до ВНЗ: за три передвоєнні роки третьої п'ятирічки (1938–1940) середньорічний прийом до вищих навчальних закладів СРСР склав 218,9 тис. осіб [7, 41]. Потреби народного господарства СРСР серед інших фахівців забезпечували також 80 тис. спеціалістів вищої кваліфікації в галузі економіки і права [7, 46]. Переважно ці спеціалісти були підготовлені у роки п'ятирічок.

Вища освіта УРСР налічувала в 1939–1940 н. р. 148 вишів і 126 654 студентів, у 1940–1941 н. р. — 166 вишів і 127 572 студентів. Зокрема, у 1933 р. в Україні діяло 15 соціально-економічних ВНЗ, де навчалось 6 784 студентів, у 1939–1940 н. р. — 7 соціально-економічних вишів і 4294 студентів, у 1940–1941 н. р. — 8 соціально-економічних вишів і 2749 студентів [2, 188].

Підготовка кадрів для торгівлі та громадського харчування в УРСР на 1939 р. підпорядковувалась тенденціям, характерним для всієї союзнаї торговельної освіти, а саме — зростання ролі освіти у сфері державної торгівлі на тлі падіння значення освіти для кооперації.

Як вищі, так і середні спеціальні навчальні заклади готували кваліфікованих фахівців на денних та заочних відділеннях. Виші, технікуми, торговельні школи забезпечували належне навчання за низкою спеціальностей, що мали як суто практичне, так і теоретико-методологічне спрямування, зокрема «Економіка радянської торгівлі», «Економіка громадського харчування», «Облікова економіка», «Технології громадського харчування» тощо.

Потреба господарства у кваліфікованих фахівцях торговельної галузі задовольнялася підготовкою у філіалах союзних вишів, що з часом перетворювалися у самостійні організації. На 1939 р. навчання здійснювалося в Українській академії радянської торгівлі, яка розміщувалася у Києві. Виш було створено за Постановою Ради Народних Комісарів УСРР «Про організацію філіалу Торгової академії на Україні» від 14 вересня 1930 р. № 8 [8, 59].

За показниками Центрального управління народногосподарського обліку Держплану СРСР 1939 р. в Українській академії радянської торгівлі Наркомторгу СРСР, вищому навчальному закладі союзного підпорядкування, розташованому в Києві, готували фахівців за спеціальностями «Економіка радянської торгівлі» та «Економіка громадського харчування». Так, за спеціальністю «Економіка радянської торгівлі» на 1 курсі навчалося 103 студенти, на 2 курсі — 64, на 3 курсі — 70,

разом — 237, завершили навчання — 25, вибуло — 60. За спеціальністю «Економіка громадського харчування» на 1 курсі навчалось 45 студентів, на 2 курсі — 23, на 3 курсі — 38, разом — 106. Всього по академії з відривом від виробництва навчалось на 1 курсі 148 студентів, на 2 курсі — 87, на 3 курсі — 108, разом — 343, з них проживали у гуртожитку — 80, на 1.I.1939 — 260 студентів, стипендіатів — 260, прийнято за рік — 150, закінчили навчання — 25, вибуло — 60 студентів [18, 8]. В Українській академії радянської торгівлі у м. Київ на 1.VII.1940 р. навчалось 282 студенти [19, 14].

Розгалужена мережа НТК УРСР потребувала постійного нового поповнення з галузевих навчальних закладів. Так, до війни в Україні існувало 2 інститути радянської торгівлі, 6 технікумів радянської торгівлі, 2 технікуми громадського харчування, 18 шкіл торгово-кулінарного учнівства, з яких 4 було кулінарних, 11 — торгових та 3 — торгово-кулінарних [11, 95].

Спеціалістів вищої категорії навчали в Україні та у вищих навчальних закладах Народного комісаріату торгівлі УРСР (республіканського значення). Таким на 1939 р. був Харківський інститут радянської торгівлі (ХІРТ). У ХІРТі діяли факультети: торгово-економічний, обліково-економічний, товарознавчий. На торгово-економічному факультеті навчалась така кількість осіб: 1 курс — 84, 2 курс — 62, 3 курс — 48, 4 курс — 47. Разом — 241. Закінчили — 59 осіб. На факультеті обліково-економічному: 1 курс — 85, 2 курс — 20, 3 курс — 19, 4 курс — 20. Разом — 144 особи. Завершили навчання — 17. На товарознавчому факультеті: 1 курс — 174, 2 курс — 106, 3 курс — 37, 4 курс — 84. Разом — 401. Закінчили навчання — 101. Всього по ХІРТ студентів: 1 курс — 343, 2 курс — 188, 3 курс — 104, 4 курс — 151. Разом — 786. З них проживали в гуртожитку — 532, студентів на 1.I.1939 р. — 759, стипендіатів — 716, зараховано — 330. Отримали дипломи — 177 осіб, вибуло — 49 [18, 46 зв.]. У Харківському інституті радянської торгівлі — вищі республіканського підпорядкування — на 1.VII.1940 р. навчалось 608 студентів [19, 34].

Із приходом 1939 р. Червоної армії в Західну Україну у Львові було створено 15 вишів. Зокрема, на базі Академії закордонної торгівлі тут зорганізувався Український інститут радянської кооперативної торгівлі [2, 185].

За передвоєнні роки було виховано нове покоління викладачів, що забезпечували науковий, методичний, навчальний поступ в освіті. На 1939 р. в УРСР серед викладачів вищої школи було 1244 професори, 2521 доцент, 3713 асистентів, 2491 викладач [4, 236]. Навчальний процес, методична робота у вищій освіті підпорядковувалися РНК СРСР і ЦК ВКП(б), які у постанові «Про роботу вищих навчальних закладів і керівництво вищою школою» від 23 червня 1936 р. визначили

основні форми навчальної роботи вишів: лекції професорів і доцентів; практичні заняття студентів у лабораторіях, кабінетах, майстернях, клініках під керівництвом професорів і асистентів; виробнича практика. Значно виросли вимоги до організації самостійної роботи студентів і їхньої відповідальності за навчання. Студенти повинні були складати іспити за повний курс кожної дисципліни, введеної до навчальних планів. У всіх ВНЗ, крім технічних, замість дипломних робіт для студентів, котрі закінчують навчання, встановлювалось складання державного іспиту, а в технічних вишах — захист дипломного проекту перед спеціальними державними екзаменаційними комісіями [2, 219].

Уряд визначав і рівень матеріального забезпечення студентства, у тому числі у вищих системи Народного комісаріату торгівлі УРСР. Після постанови РНК СРСР «Про підвищення стипендії студентам вузів» від 11 листопада 1937 р. розмір щомісячних державних стипендій залежав виключно від курсу навчання. Для першого курсу встановлювалися стипендії у розмірі 130 крб, а для п'ятого — 200 крб [2, 203]. А з листопада 1940 р. стипендії почали призначатися тільки тим студентам, які вчилися «на відмінно». З 1 вересня 1940 р. згідно з постановою РНК СРСР «Про встановлення платності навчання у старших класах середніх шкіл і у вищих навчальних закладах СРСР і про зміни порядку призначення стипендій» від 2 жовтня 1940 р. у вишах запроваджували плату за навчання [2, 201].

Фахівці торговельної галузі проходили підготовку в технікумах. Наскільки вагомим складником підготовки кадрів для народного господарства в довоєнний час були технікуми, свідчить наступне. Голова Всесоюзного комітету у справах вищої школи при РНК СРСР С. Кафтанов у 1944 р. стверджував, що за час з 1929 р. до 1941 р. у СРСР було організовано 2385 технікумів; контингент студентів яких зріс до 800 тис. осіб [14, 1 зв.]. Наголошувалося, що середні спеціальні навчальні заклади випустили для соціалістичної промисловості, транспорту, сільського господарства та інших галузей народного господарства і культури понад 1900 тис. спеціалістів-техніків, у тому числі за час Великої Вітчизняної війни — 340 тис. осіб [14, 1 зв.].

На 1939 р. в Україні функціонували технікуми радянської торгівлі, підпорядковані Народному комісаріату торгівлі УРСР, зокрема технікум радянської торгівлі у м. Вінниці, де навчалось 424 студенти [16, 1], технікум радянської торгівлі у м. Старобільську Ворошилоградської області, де навчалось 430 студентів [16, 2], технікум радянської торгівлі — 298 студентів [16, 13], технікум технологічний громадського харчування у м. Сталіно — 301 студент [16, 17], технікум радянської торгівлі у Харкові, де

навчалось 76 студентів [16, 20], плодоовочевий технікум у Путивлі Сумської області — 350 студентів [16, 23]. За інформацією народного комісара торгівлі УРСР Борисова, на 1941 р. в Україні діяли 6 торговельних технікумів і 1 технікум громадського харчування [11, 3].

У 5 технікумах мережі союзного значення Наркомторгу СРСР на 1.I.1939 р. навчалось 1318 студентів, з них проживали у гуртожитках — 511, серед студентів стипендіатів — 1064, у 1938 р. зараховано 606 студентів, закінчили курс — 319, вибуло 170 студентів [17, 2]. Причому в Україні діяли 2 з 5 технікумів союзного підпорядкування мережі Народного комісаріату СРСР [17, 2]. Зокрема, в Сталінському технікумі громадського харчування були відкриті такі відділення: технологічне (4 роки навчання), бухгалтерське (4 роки навчання). На 15.IX.1938 р. тут навчалось 285 студентів, з них проживало у гуртожитках — 28, на 1.I.1939 р. — 265 студентів, серед яких стипендіатів — 245, всього в 1938 р. прийнято 147 студентів, закінчили навчання 70 студентів, вибув 41 студент [17, 47 зв.]. У Путивльському плодоовочевому технікумі у м. Путивлі Сумської області працювали відділення: технологічне, товарознавче, бухгалтерське, де навчалось на 15.IX.1938 р. 323 студенти, з них проживали у гуртожитках — 106, на 1.I.1939 р. навчалось 314 студентів, з них 216 стипендіатів, у 1938 р. всього прийнято 102 студенти, закінчили навчання 50 осіб, вибуло 30 студентів [17, 47 зв.].

Напередодні початку військових дій влітку 1941 р. Народний комісаріат торгівлі УРСР мав розгалужену мережу підприємств, що потребували фахових спеціалістів. Так, зокрема, за показниками 1940 р. у містах УРСР було 9 826 крамниць; приблизно 10 % з них були госпрозрахунковими, що вимагали фахівців з середньої освітою — товарознавців і бухгалтерів (по 982 особи); їдальень, які входили до складу системи НКТ УРСР, було 1692; приблизно 25 % їх потребували спеціалістів із середньою освітою — техніків-кулінарів і бухгалтерів (по 423 особи) [11, 24]. До війни в системі НКТ УРСР працювала 191 тис. осіб, з них у торговельних організаціях — 142 тис., у підприємствах громадського харчування — 47 тис. та близько 2 тис. осіб у регулюючих торговельних органах [11, 92].

У наказі Народного комісаріату торгівлі СРСР «Про практичні заходи щодо покращення роботи з кадрами в системі Наркомторгу СРСР у відповідності із рішенням ЦК ВКП (б) від 24 січня 1941 року» від 4 лютого 1941 р. № 36 наголошувалося, що «ЦК ВКП(б), обговоривши стан роботи з кадрами в системі Наркомторгу СРСР, визнав цю роботу незадовільною». До такого висновку підштовхнули наступні факти: підготовка й перепідготовка кадрів у торговельних організаціях системи Наркомторгу СРСР має низку

суттєвих недоліків. Навчальні плани технікумів Наркомату вкрай перевантажені непотрібними предметами: програми засмічені зайвими матеріалами, терміни навчання непомірно розтягнуті, система підготовки кадрів масових кваліфікацій (продавців, поварів, лічильних працівників) не впорядкована. У навчально-курсівних комбінатах відсутні чітко визначені терміни навчання, не здійснюється навчально-методичне керівництво і контроль у комплексі [11, 1–1 зв.]. У зв'язку із цим Наркомторг СРСР постановив, щоб відбулося скорочення термінів підготовки спеціалістів середньої кваліфікації з доведенням їх за профілями: бухгалтера — з 3 до 2 років, техніка-кулінара — з 4 до 3 років, техніка-технолога — з 3,5 до 3 років, техніка-механіка — з 4 до 3 років. Термін навчання за профілем товарознавця промислових і продовольчих товарів передбачалося зберегти попередній (3 роки). Ці плани реалізувались повною мірою лише по завершенні війни.

Укоопспілка з довоєнного часу розгорнула мережу вищих і середніх спеціальних навчальних закладів, покликаних навчати майбутніх фахівців як для кооперативних організацій, так і для державних торговельних установ. Можливість фінансування навчальних закладів споживчою кооперацією зумовлювалася розмірами торговельних обороток. Так, у 1 кварталі 1941 р. решта товарів на гуртових складах і в роздрібних підприємствах у системі Укоопспілки склала 1 317 733 тис. крб [13, 10]. Активи Укоопспілки склали на 1.IV.1941 р. 3251,5 млн крб, власні капітали і стійкі пасиви — 1849,2 млн крб [13, 22].

Згідно із відомостями «Пояснюючої записки до статистичного звіту господарства Укоопспілки за 1940 р.» в її підпорядкуванні діяли Одеський інститут, Одеський технікум, Херсонський технікум, Львівський технікум, Рівненський технікум, Вищий республіканський навчальний комбінат, Школа кулінарів, Львівські міжобласні курси [12, 1].

На 1.VII.1940 р. у вищому навчальному закладі союзного підпорядкування, а саме Центросоюзу, — Одеському кооперативному інституті — навчався 221 студент [19, 19]. Одеський інститут радянської кооперативної торгівлі мав три факультети: товарознавчий, планово-економічний, бухгалтерсько-економічний. Кількість студентів в 1941 р. складала 270 осіб [15, 7].

У системі Центросоюзу СРСР, до складу якого входила Укоопспілка, на 1.I.1939 р. діяло 17 технікумів союзного значення, в яких навчалось 3996 студентів, з них проживали у гуртожитках — 3480, серед студентів було 3775 стипендіатів. У 1938 р. прийнято 1927 осіб, закінчили навчання — 851, вибуло 337 студентів [17, 2]. До речі, перший технікум союзного значення — Одеський технікум споживчої кооперації — розміщений у Одесі. Тут діяло обліково-планове

відділення, де станом на 15.IX.1939 р. навчався 341 студент, у гуртожитках проживало 150 осіб. На 1.I.1939 р. у технікумі навчалось 338 студентів, з них стипендіатів — 338. У 1938 р. було зараховано до навчального закладу 154 особи, закінчили курс — 54, вибуло 19 студентів [17, 47].

На 1941 р. Укоопспілка мала 5 технікумів: 1) в Одесі — з відділеннями планово-статистичним і бухгалтерським, кількість студентів складала 344 особи; 2) у Херсоні — з відділеннями товарознавчим і бухгалтерським, кількістю студентів 285 осіб; 3) у Львові — з відділеннями бухгалтерським, планово-статистичним і товарознавчим, контингент студентів складав 180 осіб; 4) у Рівному — з відділеннями бухгалтерським і товарознавчим, з кількістю студентів — 200 осіб; 5) у Чернівцях — з відділеннями планово-статистичним і бухгалтерським, кількістю студентів 125 осіб [15, 4].

У цьому ж 1941 р. на базі вже існуючих навчальних комбінатів при кожній з обласних облспоживспілок було організовано 23 торгово-кооперативні школи з річним терміном навчання. Школи мали відділення: а) бухгалтерське, б) торгове; в) інструкторське; г) заготівельне. Окремо діяла Школа поварів у Києві з підготовки поварів для підприємств громадського харчування райспоживспілок і сільпо. Контингент учнів складав 100 осіб. При Навчально-курсівних комбінатах Укоопспілки в Києві та Вінниці працювали короткотермінові курси з підготовки та підвищення кваліфікації працівників райспоживспілок і облспоживспілок [15, 6].

Укоопспілка не шкодувала коштів на комплектацію бібліотек і закупівлю устаткування для навчальних закладів, кошторис цих видатків склав 1179 тис. крб [12, 5]. У тому ж звіті зазначалося, що в Києві відбувається будівництво кооперативного інституту, на що було витрачено 146 тис. крб.

Отже, торговельно-економічна вища і середня спеціальна освіта в УРСР у передвоєнні часи

підпорядковувалася ЦК ВКП(б) і РНК СРСР та перебувала в орбіті освітніх ініціатив Народного комісаріату торгівлі та кооперативного Центросоюзу. Можна констатувати, що до 1941 р. було створено розгалужену систему торговельної освіти. Статистичні відомості доводять, що заклади торговельно-економічно освіти як вищої, так і середньої ланок існували у всіх регіонах підрадянської України, контингент студентів коливався від 300 (технікуми) до 700/800 осіб у вишах.

Навчально-педагогічний процес з підготовки фахівців вищої кваліфікації відбувався в академіях та інститутах радянської торгівлі, а також у інституті радянської кооперативної торгівлі. Спеціалістів із середньою спеціальною освітою готували технікуми Наркомату торгівлі та Укоопспілки. Причому відсоток навчальних закладів, куратором яких виступала Укоопспілка, був досить високий, хоча передусім це були середні спеціальні (робітничі школи, училища, технікуми), а не вищі навчальні заклади. Навчальні плани та програми для вишів і технікумів затверджувалися Всесоюзним комітетом у справах вищої школи, Наркоматом торгівлі та Укоопспілкою, тобто існувала єдина централізована система узгодження змісту і методів торговельно-економічної освіти відповідно до загальнодержавної ідеології. Показовим є реформування торговельних навчальних закладів у тих областях України, що увійшли до складу УРСР наприкінці 1939 р., де, зокрема в Галичині, польська система торговельної освіти була ліквідована, а на зміну їй запроваджувалася радянська. Було створено інститут радянської торгівлі та технікуми радянської торгівлі й громадського харчування. Зважаючи на вищевикладене, зазначимо, що одним із можливих напрямів продовження розвідок за темою дослідження є порівняльний аналіз діяльності торговельно-економічних навчальних закладів у період перед початком Великої Вітчизняної (німецько-радянської) війни 1941–1945 рр.

ДЖЕРЕЛА

1. Вища школа на новому етапі : з досвіду перебудови вищої школи на Україні / [упор. В. І. Пітов, В. М. Попов, І. С. Дзюбка]. — К. : Державне видавництво політичної літератури УРСР, 1961. — 240 с.
2. Вища школа Української РСР. 50 років : [у 2 ч.]. Ч. 1: 1917–1945 рр. / кер. авт. кол. В. І. Пітов. — К. : Вид-во Київ. ун-ту, 1967. — 395 с.
3. Высшая школа СССР за 50 лет: 1917–1967 / [под ред. проф. В. П. Елютина]. — М. : Высш. шк., 1967. — 272 с.
4. Высшее образование в СССР : статистический сборник / [отв. за вып. Г. М. Харатьян]. — М. : Госстатиздат ЦСУ СССР, 1961. — 256 с.
5. Гелей С. Львівська комерційна академія : нарис історії / С. Гелей. — Л. : Вид-во Львів. комерц. акад., 2008. — 624 с.

6. Історія Київського національного торговельно-економічного університету / [А. А. Мазаракі, О. А. Пиріг, Т. І. Скирда та ін.]. — К. : Книга, 2006. — 254 с.
7. Круглянский М. Р. Высшая школа СССР в годы Великой Отечественной войны / М. Р. Круглянский. — М. : Высшая школа, 1970. — 315 с.
8. Центральний державний архів вищих органів влади та управління України (ЦДАВО України). — Ф. Р-166. — Оп. 6. — Спр. 1979. — 61 арк.
9. ЦДАВО. — Ф. 423. — Оп. 1. — Спр. 124. — 180 арк.
10. ЦДАВО. — Ф. 423. — Оп. 7. — Спр. 3. — 38 арк.
11. ЦДАВО. — Ф. 423. — Оп. 17. — Спр. 3. — 145 арк.
12. ЦДАВО. — Ф. 296. — Оп. 8. — Спр. 1. — 158 арк.
13. ЦДАВО. — Ф. 296. — Оп. 8. — Спр. 11. — 24 арк.
14. ЦДАВО. — Ф. 296. — Оп. 8. — Спр. 81. — 32 арк.
15. ЦДАВО. — Ф. 296. — Оп. 8. — Спр. 82. — 44 арк.
16. ЦДАВО. — Ф. 318. — Оп. 1. — Спр. 1308. — 24 арк.
17. ЦДАВО. — Ф. 318. — Оп. 1. — Спр. 1311. — 55 арк.
18. ЦДАВО. — Ф. 318. — Оп. 1. — Спр. 1314. — 103 арк.
19. ЦДАВО. — Ф. 318. — Оп. 1. — Спр. 1335. — 41 арк.
20. Шубін О. О. Історія Донецького національного університету економіки і торгівлі імені Михайла Туган-Барановського: події, факти, імена (київський та харківський періоди) / О. О. Шубін, В. В. Литвин, Л. В. Проданова. — Донецьк : ДонНУЕТ, 2011. — 263 с.

Любомир Губицкий, Анна Мельник

ФОРМИРОВАНИЕ ТОРГОВО-ЭКОНОМИЧЕСКОГО ОБРАЗОВАНИЯ (СРЕДНЕЕ СПЕЦИАЛЬНОЕ И ВЫСШЕЕ ЗВЕНЬЯ) В УКРАИНЕ В 1939–1941 гг.

В статье проведен анализ положения торгового-экономического образования в Украине 1939–1941 гг. Определено место высших учебных заведений Народного комиссариата торговли СССР и Укоопсоюза в подготовке специалистов торгового профиля. Рассмотрена роль объединяющей политики коммунистической власти в сфере высшего торгового образования.

Ключевые слова: торговое образование, Наркомат торговли УССР, Харьковский институт советской торговли, Львовский институт советской торговли.

Lubomyr Gubyzki, Hanna Melnyk

DEVELOPMENT OF TRADING AND ECONOMIC EDUCATION IN UKRAINE IN 1939–1941

The article analyzes trading and economic education in Ukraine in 1939–1941. It determines a special role of higher educational establishments of the People's Commissariat of Trade of the URSR and Ukoopspilka in training of specialists in trade. It discusses the role of united policy of communist power in the field of higher trading education.

Key words: trading education, People's Commissariat of Trade of the URSR, Kharkiv Institute of Soviet Trade, Lviv Institute of Soviet Trade.

ЗМІСТ

АРХЕОЛОГІЯ

Тараненко С. Площі Подолу в Києві доби княжої Русі	3
Івакін В. Сучасна тафологія: основні поняття та інформативні можливості	11
Черкаська Д. Про відновлення роботи Ольвійського історико-археологічного заповідника у післявоєнні роки	16

ВСЕСВІТНЯ ІСТОРІЯ

Срібняк І. Табір полонених українських офіцерів у Кляйнмюнхені (Австро-Угорщина) навесні 1918 року	21
Дуднік О. Геополітичні й суб'єктивні чинники в історії українсько-словацьких міждержавних взаємовідносин періоду незалежності	25
Дзира О. Діяльність союзу українців самостійників у Канаді в міжвоєнний період	31

ІСТОРІЯ УКРАЇНИ

Щербак В. Османський чинник у становленні українського державотворення ранньомодерної доби	38
Баранова Н. Позиція київських митрополитів ХІХ століття щодо змін форм діяльності Києво-Печерської лаври та Київської академії	43
Іванюк О. Питання етнічного складу населення Російської імперії у допереписних формах обліку в ХІХ ст.	48
Воп О. Ukrainian humanists' view on Kyiv in early totalitarian period	54
Марочко В. Німецькі дипломати і Голодомор 1932–1933 рр. в Україні	62
Губицький Л., Мельник Г. Становлення торговельно-економічної освіти (середня спеціальна та вища ланки) в Україні у 1939–1941 рр.	67
Salata O. Creativity of Ukrainian intelligentsia on the pages of occupation periodicals in 1941–1943s.	73
Виноградов С. Формування антинацистської позиції ОУН та її інформаційно-пропагандистська робота	77
Тарнавський І. Політика румунської влади щодо циган на окупованих українських землях (1941–1944 рр.)	84

СОЦІОКУЛЬТУРНІ ДОСЛІДЖЕННЯ

Киридон А. Хрещення України-Русі в культурно-цивілізаційній системі координат: темпоральний модус репрезентацій	91
Будзар М. Художньо-культурна спадщина панської садиби Лівобережної України ХІХ — початку ХХ ст.: варіанти історичних презентацій	98
Тарасенко О. Формування наукових шкіл істориків в Університеті Св. Володимира: Іван Васильович Лашнюков	108
Мохнатюк І. Відображення історичного процесу в художньо-літературній творчості Івана Франка	114
Ігнатенко М. Краєзнавчий аспект діяльності бібліотек Чернігівщини другої половини ХХ ст.	120

РЕЦЕНЗІЇ ТА ПРИМІТКИ

Щербак В. Кривошея І. Неурядова старшина Української козацької держави (ХVІІ–ХVІІІ ст.)	127
Салата О. Антонюк Т. Міжнародні зв'язки київських університетів у 1991–2012 рр.	128

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРІВ	130
-----------------------------	-----